

Jan Gancewski

Dziewiąta konferencja z cyklu "Ordines Militares-Colloquia Torunensia Historica"

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2, 323-326

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jan Gancewski

Dziewiąta konferencja z cyklu „Ordines Militares-Colloquia Torunensia Historica”

W dniach 26—28 września 1997 r. odbyła się w Toruniu kolejna konferencja, już dziewiąta, z cyklu Ordines Militares-Colloquia Torunensia Historica. Tematem przewodnim referatów i dyskusji był „Zakon Krzyżacki w czasach unii kalmarskiej 1397—1521”. Podczas sesji referaty wygłosiło czternastu badaczy z Niemiec, Danii, Litwy, Łotwy i Polski. Zaproszeni goście przybyli także z Ukrainy i Rosji.

Organizatorem konferencji był prof. Zenon Hubert Nowak przy współpracy dr Romana Czai z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Konferencję rozpoczął słowem wstępnym prof. Z. H. Nowak. Pierwszym prelegentem był Jens E. Olesen z Gryfii, który przedstawił referat „Analiza i charakterystyka unii kalmarskiej 1397—1521”. Był to jakby referat wstępny, traktujący ogólnie o cechach charakterystycznych dla polityki poszczególnych państw związanych unią kalmarską, ze szczególnym zwróceniem uwagi na rolę Danii. Autor przeprowadził również analizę tego związku pod kątem powiązań politycznych i gospodarczych z Zakonem Krzyżackim i dążeń tego ostatniego, głównie na początku XV w. do wzrostu potęgi, np. kosztem państwa duńskiego.

Kolejnym prelegentem był Z. H. Nowak. W referacie „Stosunki między Zakonem Krzyżackim a unią kalmarską” przede wszystkim zauważył, że unia kalmarska nie była tylko związkiem o charakterze stricte politycznym ale również gospodarczym przyczynkiem do aktywizacji regionu bałtyckiego. Rolę unii pod tym względem należy — zdaniem autora — rozpatrywać przede wszystkim w kontekście stosunków z państwami sąsiednimi w regionie, pozostającymi pod wpływami unii. Z. H. Nowak przyjął za cezurę w rozpatrywaniu polityki unii rok 1410 jako przelomowy ze względu na zmianę sytuacji w regionie bałtyckim po klęsce grunwaldzkiej. Ważną rolę w polityce zakonnej odgrywała ekspansja XIV i XV w. Autor zwrócił uwagę, że Gotlandia była dla Zakonu ważnym punktem strategicznym, który pozwolił kontrolować handel na Morzu Bałtyckim. Z. H. Nowak rozpatrywał sprawę współpracy między unią polsko-litewską i unią kalmarską. Zostały też postawione interesujące pytania, na odpowiedź na nie należy jeszcze poczekać. Czy unia kalmarska stanowiła jedność? Wyłonił się tutaj ciekawy problem realizmu i personalizmu unii kalmarskiej, poruszony zresztą już przez poprzedniego referenta. Jaka była rola Inflant w rozwoju stosunków państwa zakonnego w Prusach z unią kalmarską, czy była to rola mniejsza, czy też — np. zdaniem M. Biskupa — w pewnym okresie zdecydowanie większa niż Prus właściwych? Czy związki z unią należy rozpatrywać li tylko z pozycji polityki wielkiego mistrza rezydującego w Malbor-ku, czy z punktu widzenia całego państwa? Zdaniem Z. H. Nowaka o stosunku do unii decydowała przede wszystkim polityka wielkiego mistrza.

Komunikat pt. „Rokowania między Zakonem Krzyżackim, Albrechtem Meklemburskim a królem unii w sprawie Gotlandii” przedstawił Detlef Kattinger z Gryfii. Poruszył on bardzo istotną sprawę, jaką była Gotlandia i jej ważne położenie na Bałtyku, zarówno pod względem militarnym jak i handlowym dla wszystkich państw w tym regionie. Autor omówił ponadto racje poszczególnych stron prezentowane przez nie podczas rokowań w latach 1407—1408.

Henryk Samsonowicz przedstawił referat na temat: „Zakon Krzyżacki jako czynnik systemu gospodarczego północnej Europy w czasach unii kalmarskiej”. W swoim wystąpieniu stwierdził, że potencjał ekonomiczny Zakonu Krzyżackiego wpływał w sposób istotny na sytuację regionu bałtyckiego na przełomie XIV i XV w. Jednocześnie ze względu na oczywiste różnice w priorytetach prowadzenia gospodarki i handlu polityka gospodarcza Zakonu różniła się znacznie od Hanzy, gdyż przedstawiała formę bardziej scentralizowaną niż miast hanzeatyckich. Na zakończenie H. Samsonowicz stwierdził, iż na prowadzenie polityki gospodarczej Krzyżaków wpływało również to, że Zakon sprzedawał prawie wyłącznie artykuły produkowane przez siebie.

Roman Czaja z Torunia wystąpił z referatem pt. „Stosunek kierowniczych warstw mieszczańskich do władzy zwierzchniej w regionie bałtyckim na płaszczyźnie porównawczej w XIV i XV wieku”. Przedstawił konflikty Zakonu z Gdańskiem w 1364 i 1387 r. określając je jako „konflikty między samodzielnością miast a władzą zakonną”. Autor stwierdził, że po 1410 r. wzrosło ze strony miast dążenie do zwiększonej samodzielności, a także dążność o zmniejszenia wpływów Zakonu na politykę gospodarczą. R. Czaja przedstawił problem korelacji między dążeniami władztwa terytorialnego w obrębie południowego Bałtyku, na Pomorzu, w Brandenburgii, Nowej Marchii oraz na Gotlandii z prowadzoną ówczesnie przez Krzyżaków zagraniczną polityką handlowo-gospodarczą.

Na zakończenie pierwszego dnia obrad Jorgen Steen Jensen wygłosił komunikat pt. „Moneta Zakonu Krzyżackiego w państwach skandynawskich”. Ukazał zasięg prowadzonych transakcji przez Zakon oraz ich skalę i charakter. W ten sposób przyczynił się do lepszego zrozumienia operacji ekonomicznych dokonywanych przez Krzyżaków w basenie Morza Bałtyckiego oraz na spojrzenie na Zakon jako na faktycznego dysponenta finansowego w początkowym okresie istnienia unii kalmarskiej.

Drugi dzień obrad zapoczątkował referat Mariana Biskupa „Inflanty jako czynnik polityczny w regionie Bałtyku podczas unii kalmarskiej”. Autor wyodrębnił trzy fazy charakteryzujące stosunek wielkiego mistrza do Inflant. Pierwsza faza miałaby przypadać na XIII, druga na XIV, a trzecia na XV i XVI w. Polityka Inflant charakteryzowała się pewną swoistością, gdyż nie zawsze dążenia Malborka były popierane przez mistrza inflanckiego, np. w bitwie pod Grunwaldem nie było Inflantczyków po stronie krzyżackiej, dopiero w czasie wojny 1432—1435 — jak stwierdził M. Biskup. Był też zauważalny wzrost znaczenia Inflant, szczególnie od drugiej połowy XV w. co wiązało się z malejącym znaczeniem Zakonu w Prusach. Znaczenie Inflant jako czynnika o szczególnie dużym znaczeniu w regionie północno-wschodnim zaczęło wzrastać po 1501 r. Na tle roli Inflant doszło do polemiki między autorem a prof. Z. H. Nowakiem, gdyż ten ostatni widzi politykę państwa krzyżackiego bardziej

z perspektywy wielkiego mistrza w Malborku. Zdaniem Z. H. Nowaka tylko wielki mistrz mógł odgrywać rolę ostateczną w kreowaniu polityki zagranicznej.

Następnym referentem był przybyły z Rygi Ilgvars Misans, który przedstawił referat „W sprawie skandynawskiej i pruskiej polityki inflanckiej miast przed unią kalmarską”, w którym przedstawił cele i dążenia poszczególnych miast nadbałtyckich i ich rolę pod koniec XIV w. Ukazał złożony obraz zależności polityczno-gospodarczych oraz państwowych w obliczu zawiązania unii państw skandynawskich w Kalmarze. Jednocześnie autor poczynił próbę przedstawienia podziału miast w zależności od ich sojuszy, powiązań i dążeń. Referat ten pozwolił na lepsze zrozumienie istniejących wówczas zależności między miastami w północnej Europie.

Andrzej Radziwiński przedstawił referat pt. „Pruskie i inflanckie biskupstwa na tle porównawczym do biskupstw skandynawskich”. Autor omówił stosunek duchowieństwa do otaczającej je rzeczywistości politycznej. Scharakteryzował również strukturę klasztorów w omawianym regionie ze zwróceniem uwagi na dominikańskie, franciszkańskie oraz benedyktyńskie, przede wszystkim pod kątem ich udziału w polityce regionu bałtyckiego. Radziwiński przedstawił również sytuację prawnopolityczną omawianych zakonów ze zwróceniem uwagi na ich pozycję wynikającą z nadanych im przywilejów. Zanalizował wreszcie stosunki między Zakonem a poszczególnymi biskupstwami oraz kwestię nadzoru nad Kościołem w Prusach przez stolicę apostolską. Na zakończenie referatu autor podniósł sprawę zaangażowania finansowego Krzyżaków na terenie posiadłości biskupich w latach Michała Kuchmeistera.

Tore Nyberg z Odense wystąpił z referatem pt. „Zakon Krzyżacki a zakon brygidek”, w którym przedstawił na przykładzie klasztoru brygidek w Gdańsku stosunki między tymi zakonami.

Kolejnym prelegentem był Alvydas Nikžentaitis z Kłajpedy. Jego referat nosił tytuł „Jeńcy wojenni w państwie krzyżackim i na Litwie w drugiej połowie XIV i na początku XV w.” Szczególnie interesująca była przedstawiona przez autora sprawa transportu pojmanych jeńców do Prus i ich późniejszych losów. Autor przedstawił również losy tych ludzi po dotarciu na „nowe” miejsce. Stwierdził, że duża część z nich stworzyła początki nowego osadnictwa na tych terenach. W drugiej części swojego wystąpienia Nikžentaitis omówił różne formy wykupu jeńców z niewoli. Najczęściej spotykanymi formami wykupu — zdaniem autora — był wykup za gotówkę lub wymiana na innych jeńców strony przeciwnej.

Przedostatni był referat Mariana Arszyńskiego pt. „Zamki Zakonu Krzyżackiego a budownictwo warowne w regionie Bałtyku”. Autor zrelacjonował swoje badania dotyczące źródeł powstawania zamków jako specyficznych form architektonicznych w Prusach. Omawiając formy architektury obronnej zwrócił uwagę przede wszystkim na typ zamku konwentowego i jego uwarunkowania architektoniczno-militarne w państwie pruskim. Odnosząc się do unii kalmarskiej, autor stwierdził, iż w tym czasie daje się zauważyć wyraźna stagnacja rozwoju form architektonicznych zamków na obszarze pruskim. M. Arszyński stwierdził także, że można dostrzec w krajach nadbałtyckich wzorowanie się na budowach obronnych państwa zakonnego w Prusach, głównie w postaci zamków inflanckich czy też szwedzkich.

Konferencję zakończył referat Hartmuta Boockmanna pt. „Bilans działalno-

ści Zakonu Krzyżackiego w regionie Bałtyku w XV i XVI w.” Autor, wykorzystując referaty i dyskusję zrelacjonował najistotniejsze kwestie dotyczące egzystencji i organizacji krzyżackiej w państwie pruskim doby unii kalmar-skiej. Podsumowanie jeszcze raz potwierdziło wygłoszone wcześniej tezy o bardzo istotnej roli Zakonu w Europie północnej, szczególnie przełomu XIV i XV w., oraz bardzo duże oddziaływanie tego organizmu państwowego na okoliczne państwa i ówczesną politykę.

Na zakończenie konferencji została zorganizowana wycieczka naukowa do Płocka, gdzie uczestnicy jej mogli zapoznać się z zasobami archiwum diecezjalnego oraz zabytkami sakralnej architektury średniowiecznej.